

NYELVI ATTITÚDOK ENONTEKIÖ ÉS SODANKYLÄ BESZÉLŐKÖZÖSSÉGEIBEN

DURAY ZSUZSA

1. Bevezetés

A számi nyelvek Fenno-Skandinávia négy országában őshonos, határokon átnyúló peremnyelvek, amelyek ma hivatalos kisebbségi státussal rendelkeznek és nyilvános használatban többnyire elismert kisebbségi nyelvek. Lakóterületükön összefüggő kisebbségi területeket ritkábban, szórványokat gyakrabban találunk. A számi nyelv az uráli nyelvcsalád tagja, amely ma más nyelvekhez hasonlóan több változatban létezik, amelyeket a markáns különbségek miatt ma külön nyelveknek tekinthetünk (vö. Sammallaiti 1998). Valamennyi számi közösség anyanyelve a veszélyeztetett nyelvek közé, a közösség tagjai a nyelvcserhelyzetben lévő kisebbségi közösségekhez tartoznak.

A jelen tanulmány alapját képező, „Kétnyelvűség és nyelvi attitúd finnországi északi számi beszélőközösségekben” című doktori disszertációmban mutattam be és elemeztem azokat az elsősorban nyelven kívüli tényezőket, amelyek Finnországban a lappföldi Enontekiö és Sodankylä önkormányzati területein élő északi számi közösségekben fokozatos nyelvváltást idéztek elő. Az általam vizsgált közösségekben a nyelvcserét elsősorban társadalmi és politikai változások indították el az 1700-as évekig, amikor az ott élő közösségeket a számi nyelvek kizárólagos használata jellemezte. Ma a közösség a számi és a többségi nyelv többnyire kiegyensúlyozott, váltakozó használatának fázisában van. Az nem jósolható meg, hogy ezt a periódust mikor zárja le a többségi nyelv egyedüli használatának szakasza, de a közösség nyelvhasználati szokásai, anyanyelvéhez és a kétnyelvűségi helyzethez való pozitív viszonyulása bizonyítékként szolgálnak arra, hogy a vizsgált számi nyelvközösség ma alapvetően hozzáadó kétnyelvűségi helyzetben van, azaz a közösséget nem éri a többség részéről stigmatizálás vagy diszkrimináció. A funkcionális nyelvvesztés, azaz a nyelvhasználati színterek fokozatos csökkenése azonban érzékelhető folyamat, amit számos tényező elő is mozdít, így leginkább az, hogy a beszélőközösség már nem tudja fenntartani hagyományos életmódjából fakadó zártságát; a formális, és egyre inkább az informális nyelvi színtereken is egyre nagyobb hatással van rá a tágabb nyelvi környezet, többek között a média. Azonban ezekben a közösségekben jelen vannak olyan tényezők, amelyek a kisebbségi nyelv fokozatos visszaszorulása ellenében dolgoznak, ilyenek például az egyre népszerűbb anyanyelvi oktatás és az egyéb államilag támogatott nyelvfejlesztéssel, a számik érdekvédelmével egyre intenzívebben foglalkozó intézmények, az anyanyelv megőrzését előmozdító hagyományos életmódhoz kapcsolódó tevékenységek, főként a réntartás és a kézművesség, valamint a számiknak szervezett, a számi kultúra fontos részét képező rendezvények. A vizsgált közösségben a nyelvcseré és a nyelvmegőrzés tehát egyszerre van jelen, a jelenlegi nyelvcserhelyzet pillanatnyilag nem utal arra, hogy az etnikum gyorsan asszimilálódna a többségi társadalomba, sőt meglátásom szerint ma a

nyelvcseré lelassulásának lehetünk tanúi, amelyben nagyon lényeges szerepet tulajdonítanak az anyanyelvhez és a számi–finn kétnyelvűséghez fűződő egyértelműen pozitív attitűdöknek, amelyek megítélésük szerint a megfelelő többségi támogatás mellett a közösség egyre inkább finndomináns nyelvválasztási szokásai ellenében is működhetnek.

Itt most arra vállalkozom, hogy az általam gyűjtött adatok alapján áttekintést adjak a vizsgált közösség beszélőinek attitűdjeiről a számi nyelvvel, annak használatával, értékével, valamint a többnyelvűség egyes jelenségeivel kapcsolatban, és arról hogy ezek az attitűdök milyen sajátosságokkal rendelkeznek bizonyos társadalmi változókkal, elsősorban az életkorral, a nemmel és a foglalkozással összevetve.

2. A nyelvi attitűd

Az attitűd fogalmával leggyakrabban a pszichológia (lásd például Allport 1935; Ajzen – Fishbein 1980; Cooper – Croyle 1984; Ajzen 1988 munkáit), a szociológia (Kahle 1984) és az oktatás (Gardner 1972; Baker 1988) területein találkozhatunk. Mérésével legáthatóbban szintén a pszichológia foglalkozik (Thurstone – Chave 1929; Likert 1932; Shaw – Wright 1967).

Az attitűd meghatározásai a specifikustól az általánosig igen sokfélék lehetnek. Péntek (2002) szerint az attitűd valamely nyelvváltozatnak más nyelvváltozatokhoz viszonyított aktuális értékével kapcsolatos fogalom, szociálpszichológiai kategória. A legtöbb nyelvi attitűdkutatás elméleti háttéréül a Ryan és Giles által ajánlott szociálpszichológiai meghatározás szolgál, amely szerint a nyelvi attitűd értékelő vélemények összessége egy nyelvvel, egy nyelv változataival és főként a nyelvváltozatok beszélőivel kapcsolatban (Ryan et al. 1982: 7).

A nyelvi attitűdökkel kapcsolatos szociolingvisztikai vizsgálódások a nyelvi attitűdöt tágabb fogalomként értelmezik. Így azok feltárásakor egy vagy több nyelvváltozat aktuális használatát vagy az egymással kapcsolatban álló nyelvek használatának megoszlását teszik vizsgálatuk tárgyává, amelyeket összefüggésbe hoznak egyéb egyéni változókkal. Ekképpen a többnyelvű környezetben élő különböző életkorú, eltérő iskolai végzettségű beszélők más és más attitűdökkel rendelkeznek a többségi/kisebbségi nyelvvel, azok beszélőivel és nyelvi preferenciáival, a nyelvek jellemzőivel, a nyelvjárásokkal, a többnyelvűséggel, a nyelvhasználattal, az érintkező nyelvek közötti szerepek megoszlásával, a megoszlásban észlelhető változásokkal, a nyelv fenntartásával, az állam nyelv- és oktatáspolitikájával kapcsolatban (Fasold 1984: 148).

A nyelvmegőrzés szempontjából a legfontosabb attitűdtípus: a kisebbség saját attitűdje nyelvével, nyelvének értékével kapcsolatban, illetve a többség attitűdje a kisebbséggel kapcsolatban (vö. Gal 1979).

Bár az attitűd alapvetően pszichológiai fogalom, vizsgálatának fontosságát Baker (1988, 1992) és Smith (1980) elsődleges fontosságúnak tartja akkor, amikor a többnyelvűségről, egy nyelv fejlődéséről, megőrzéséről vagy romlásáról van szó. Bartha (1995, 2001) is hangsúlyozza, hogy a kétnyelvűség definiálásakor figyelembe kell venni a nyelvekhez fűződő attitűdöket, hiszen a közösség nyelvhasználati mintáiban nyelvi attitűdök is megmutatkoznak, és az attitűdök vizsgálata hozzájárul ahhoz, hogy egy többnyelvű közösségben minél több szempont figyelembevételével írjuk le a közösség

tagjainak viszonyát a közösségben használt nyelvekhez. Péntek (2002) rámutat arra is, hogy a kétnyelvűség jellegét, a kétnyelvűvé válás eredményét nemcsak az anyanyelv státusza, presztízse, a belső és külső értékelés befolyásolja jelentős mértékben, hanem a beszélőknek a nyelv iránti attitűdje is. Lewis (1981) is felhívja a figyelmet arra, hogy egy nyelv státusza, értéke és fontossága a nyelvvel kapcsolatos attitűdökben rejlik, és úgy véli, hogy az attitűd pontosan olyan fontos dimenziója a társadalom szerkezetének, mint a beszélőközösség mérete vagy korcsoportjainak megoszlása. Számos egyéb oka is létezhet annak, hogy a nyelvi attitűd vizsgálata kiemelt helyet érdemel a többnyelvű nyelvi helyzet értelmezésére irányuló kutatásokban. Mindenekelőtt az attitűd mindennapi fogalom, amely az adatközlőkben nem kelt félelmet a tudományosságtól, és ezzel a mérés megbízhatósága is növekszik.

Az attitűdök mérésére számos lehetőség kínálkozik attól függően, hogy mely diszciplína hagyományait követjük. A szociálpszichológia legismertebb mérési technikája az adatközlő attitűdjének, reakciójának megfigyelése bizonyos nyelvváltozatok elhangzására (vö. Lambert 1967) laboratóriumi környezetben. Egyik legkidolgozottabb, a gyakorlatban is elterjedt vizsgálati módszere az attitűdskála, melynek számos változata létezik. Az ún. Thurstone- és a Likert-skálában különböző állításokról kell állást foglalnia a vizsgált személynek, el kell döntenie, hogy egyetért, nem ért egyet, vagy közömbös az adott állítással kapcsolatban. A leggyakrabban alkalmazott skálában – így például Baker (1992) walesi közösségekben végzett vizsgálataiban is – a vizsgált személynek egyetértése mértékét is jeleznie kell úgy, hogy elhelyezi az adott kijelentést egy, az egyetértés és az elutasítás közötti, általában öt vagy hét fokozatú skálán. Az attitűd mérésének mint minden egyéb mérés megbízhatósága is megkérdőjelezhető. Számos oka van annak, hogy egy ilyen jellegű mérés miért nem ad pontos képet a vizsgált személy attitűdjeiről. A két legfontosabb ok közül az egyik szerint fennáll a lehetősége annak, hogy az adatközlő olyan válaszokat ad a kérdésekre, amelyeket érzése szerint a kérdező vagy a társadalom várna tőle, vagy olyanokat, amelyek őt jó színben tüntetik fel. Például szeretné, ha úgy tekintenének rá, mint olyasvalakire, aki teljes mértékben egyetért azzal az állítással, hogy a száminak helye van a modern társadalomban, miközben valós viszonyulása ettől esetleg távolabb áll. A mérés pontatlanságához hozzájárulhat az is, hogy az adatközlő negatívan viszonyul magához a kutatáshoz, válaszadásában befolyásolhatja a kutatás célja, a kutató foglalkozása, anyanyelve, vagy éppen a kutatási módszer. A vizsgálat megbízhatóságát oly módon lehet növelni, hogy az attitűdök megismerésén túlmenően az attitűdök és számos szociológiai és szociolingvisztikai változó – elsősorban az életkor, a nem, a foglalkozás, az iskolázottság – kapcsolatának vizsgálatára helyezük a hangsúlyt, valamint megvizsgáljuk az attitűd és a jogi, politikai, nyelvi tényezőket, a szociológiai, történelmi, és társadalmi kontextus egymáshoz való viszonyát, és azt, hogy ezek miként befolyásolják az alapvető nyelvi folyamatok irányát és intenzitását: a kétnyelvűvé válást, a kétnyelvűség jellegét, a dominanciaváltást a kétnyelvűségben, a nyelvvesztést, a nyelv megtartását és az identitás megőrzését.

3. A vizsgálat helyszíne

Vizsgálatom helyszínéül Finnország lappföldi régióját választottam, amely a Finnországban élő számi közösségek hagyományos és hivatalos lakóterülete. A területen belül a számik délebbi szállásterületeire, Enontekiö és Sodankylä önkormányzati területeire (lásd a térképen) esett a választásom, ahol a számi beszélőközösségek nyelvi helyzetének és nyelvi attitűdjeinek feltárására irányuló kutatásokat eddig még nem folytattak. A nyelvcsere előrehaladottabb fázisban van ezekben a régiókban, mint Finn-Lappföld legészakibb területein, Utsjoki beszélőközösségeiben, amelyek zártabb, nagyobb létszámú közösségeik miatt komolyabb állami támogatásban részesülnek, és ezért többek között a kétnyelvű oktatás elterjedtségének, valamint a számi nyelv és kultúra fenntartását támogató intézmények hathatós munkájának köszönhetően – még az ott élők szocio-ökonomiai státuszának romlásából eredő elvándorlás ellenére is – jobban őrzik anyanyelvüket. Utsjokihoz hasonlóan pozitív a kép az általam vizsgált területektől északra fekvő Inari önkormányzat területén is, ahol az etnikailag koncentráltabb helyzet, az évek óta sikeres anyanyelvmeztartó óvodai program és az állam által a nyelvfenntartási törekvésekhez biztosított komoly támogatás következtében a nyelvcsere lelassulni látszik. Az általam választott két területet nyelvi, társadalmi, történelmi és egyéb jellemzőik hasonlósága miatt együtt vizsgáltam.

Enontekiö területén a kutatásom évében, 2002-ben 176 olyan személy élt, aki magát számi nemzetiségűnek vallotta. 2010-re itt számi nemzetiségű lakosok száma 187-re emelkedett. Sodankylä területén a vizsgálat évében 131, 2010-ben 119 számi élt. A statisztikai hivatal mérései szerint a vizsgálatot megelőző három évtizedben – és leginkább 1984 óta, amikor még 177 számi nemzetiségűt számoltak – Sodankylä területén némi emelkedéssel, de folyamatosan csökkent a számik aránya 119-re. Enontekiö területén ugyanebben az időszakban 170-ről 187-re nőtt a számik aránya.

A számarányok sodankyläi csökkenésére és enontekiői növekedésére egyszerű a magyarázat. A Lappföld déli határát jelentő Sodankylä területén élő számik álltak mindig a legintenzívebb kapcsolatban a többségi finn közösségekkel. A finnek ezeken a területeken szereztek érvényt legkorábban modernizációs törekvéseiknek, és ezek természetesen hátráltatták vagy ellehetlenítették a számik hagyományos életmódjához tartozó tevékenységek folytatását, főként a réntartást. Ennek egyértelmű következménye a számik nyugatibb és északibb területekre történő elvándorlása volt. A finnek egyre intenzívebb jelenléte hozzájárult a vegyes házasságok elterjedéséhez is és a kisebbségi nyelvű oktatás háttérbe szorulásához, és ezáltal a nyelvcsere felgyorsulásához. Az itt élő számi közösségek aránya ma alig 1,5%, akik ma a finneket és számikat egyesítő rénszarvastenyésztő társulások (paliskunta) irányítása mellett a finnekkel együtt folytatják a réntartást. Az itt élő számik többsége kitartható hagyományos megélhetési forrása mellett, noha az abból származó jövedelem alacsonyabb, mint más foglalkozások esetében.

Enontekiö egyedülálló többnyelvű helyzete a Norvégiával és Svédországgal való közvetlen szomszédság következménye. Finnország harmadik legnagyobb (8464 km²) önkormányzata folyamatosan csökkenő népességének 8%-a vallja számi nemzetiségűnek magát. Az itt élő számi közösségek nagyrészt az Enontekiőt Norvégiával és

Svédországgal átszelő főútvonalon a lappföldi hegyvidékekre érkező turistákra épülő idegenforgalomból, kisebb mértékben a hagyományos réntartásból szereznek jövedelmet. Az itt élő számik aránya tehát egyrészt azért sem csökken olyan mértékben, mint Sodankylä esetében, mert itt és leginkább a Teno folyó mentén található falvakban, több tisztán számi közösség is él, amelyek külvilágtól való elszigeteltségük folytán jobban őrzik anyanyelvüket, identitásukat. Az anyanyelvhasználatot támogatja az a tény is, hogy a norvég területeken élő, ugyancsak számiul beszélő rokonokkal a finnországi területeken élők intenzív kapcsolatokat ápolnak. Az itt élő számik számára az ugyanahhoz az etnikumhoz való tartozás tudata és a közös nyelvhasználat könnyebbé teszi a mindennapok érintkezéseit, elősegítve az anyanyelv fennmaradását.

4. A vizsgált közösség nyelvi helyzete

Ma Lappföld legészakibb részén és az általam vizsgált közösségben is a többnyelvűség a norma, ahol a történelem során egy etnikailag heterogén közösség jött létre. A Lappföldön élők legtöbbször anyanyelve a finn, ritkábban a számi, még ritkábban a kolta számi, a norvég, a svéd vagy az orosz. A családokat nyelvhasználati normáik alapján négy csoportba oszthatjuk: (1) kizárólag finnül beszélők, (2) főként finnül, ritkán számiul beszélők, (3) főként számiul, ritkán finnül beszélők, valamint (4) kizárólag számiul beszélők. Ez utóbbi nyelvi minta a számi családok belső interakcióit jellemzi, és azokat is egyre kevésbé. A vegyes házasságok legnagyobb részében a számi használata elvesztette jelentőségét. A mai kevert etnikumú közösség számikból, finnekből és a finn–számi családok leszármazottaiból áll, akik rokonsági, kulturális vagy nyelvi alapon sorolják magukat egyik vagy másik közösséghez. Az 1950-es évek előtt a finn–számi érintkezéseket a diglosszia jellemezte, azaz a finn és a számi használatának elkülönülése a különböző nyelvhasználati színtereken, ami sokáig biztosította a számi nyelv továbbélését.

Ma az enontekiői és sodankyläi beszélőközösségek nyelvcserehelyzetére leginkább az jellemző, hogy (1) a számi nyelv kizárólagos és általános használata visszaszorul elsősorban a család, másodsorban az egyéb informális nyelvhasználat – szomszédokkal, barátokkal, iskolatársakkal, templomban, számiknak szervezett rendezvényeken folytatott interakciók – színtereire; (2) a közösség tagjai a fiatalabb generációkkal folytatott interakciókban, valamint formálisabb színtereken gyakrabban választják a többségi finn nyelvet interakciójuk eszközéül, mint a számit; (3) a vegyes házasságokban élő számi beszélők egyre kevésbé használják anyanyelvüket; (4) a vegyes házasságokból született gyermekek nyelvhasználatában már a többségi finn az uralkodó.

5. A kutatás eszköze és az adatközlők

Kutatásom eszközeül a kérdőívet (lásd a mellékletben) választottam, amely elsősorban zárt kérdéseket tartalmaz, de azokat kiegészíti néhány nyitott is, amely lehetőséget ad az adatközlőnek arra, hogy saját szavaival, kevésbé tudatosan közöljön olyan információkat, amelyek még árnyaltabbá teszik a nyelvi valóságot. Az adatközlőket értelmezett

minta alapján, életkor, nem, foglalkozás szerint választottam ki. Ennek megfelelően Enontekiöből 116, Sodankylából 109 adatközlőt vonhattam be a vizsgálatba.

A nyelvhasználati szokásokat, illetve a kétnyelvűséget kutatók a vizsgált beszélőközösséget leggyakrabban három generációra osztják úgy, hogy a generációk között természetesen vannak átfedések. A közösség tagjai által tapasztalt alapélmények különbözősége okán a három generáció életkori határait leszűkítve az általam vizsgált beszélőközösséget az alábbi négy korcsoportra osztottam fel: fiatal (25–40 éves), középkorú (41–55), idősebb (56–70 éves) és idős (71–) generáció.

Az első generációba a települések legidősebb lakóit, 12 főt soroltam (5 férfi és 6 nő). Ez az a generáció, amelyiknek egyik legfontosabb generációs alapélménye a második világháborút követő kitelepítés és az azt követő erőteljes asszimilációs politika. A kitelepítést elkerülő vagy a déli területekről visszavándorolt első generáció tagjainak nem volt lehetősége anyanyelvén írni, olvasni tanulni, sokan iskolázatlanok maradtak. Nagy részük réntartásból élt, anyanyelvüket családi környezetben használták, a többségi finnekkel nemigen álltak kapcsolatban, házastársaikat a számik közül választották.

A második generációba a vizsgálat idején 56–70 éveseket, 17 főt (7 férfit és 10 nőt) soroltam, akiknek alapélményét a közösség zártságának második világháború utáni folyamatos oldódása, a finnek nagyobb számú bevándorlása, a megnövekedett mobilitási lehetőségek, a számi nyelvhasználati körének leszűkülése, a finn nyelvű oktatás általánossá válása és a szociális felemelkedést biztosító vegyes házasságok elterjedése jellemzi. E korosztály tagjai közül egyre többen folytattak tanulmányokat finnül alap- és középfokú oktatási intézményben. Az iskolázatlanok továbbra is réntartással foglalkoztak, az iskolázottak közül sokan déli területeken kerestek megélhetési forrást maguknak.

A harmadik generációhoz soroltam a 41–55 éveseket (19 fő: 9 férfi és 10 nő), akik közül sokan vegyes házasságokban születtek, a finnt ezért már anyanyelvként sajátították el, és maguk is a legtöbb esetben vegyes házasságokban élnek. Közülük egyre többen szereztek felsőfokú végzettséget, de a korosztály legtöbb tagja gyermekkorában elhagyni kényszerült a családi házat, és Lappföld nagyobb településeinek iskoláiban és kollégistaként, anyanyelvét elhagyva, leginkább a többségi finn nyelvet használta. Ez a generáció iskolai elvégzése után és munkalehetőségek híján elhagyta szülőföldjét, és Lappföld nagyobb városaiban vagy Finnország déli területein teremtett egzisztenciát.

A legfiatalabb generációba a vizsgálat idején 25–40 évesek tartoznak, akik legnagyobbbrészt elfinnesedtek, de anyanyelvüket nem veszítették el. Ennek a generációnak az egyik része – leginkább az alacsonyabb végzettségűek – teljes mértékben asszimilálódtak a többségi kultúrába, de a számi mozgalmak felélénkülésével, az állam támogató intézkedéseinek, a többség pozitív attitűdjeinek hozományaként magukat száminak tartják, hagyományaikat igyekeznek ápolni. Ennek a korosztálynak olyan tagja is van, aki etnikai gyökereit újra megtalálva a felsőfokú – sok esetben számi nyelvű – tanulmányok befejezése után visszatért szülőföldjére, hogy ott részt vegyen a számi nyelv és kultúra felélénkítésében, így például az anyanyelvi oktatásban vagy éppen a kutatóközpontok munkájában.

A vizsgálatban 35 nő és 24 férfi vett részt. Foglalkozásukat tekintve 60%-uk (25 fő) élt réntartásból, ezek közül 19 férfi és 6 olyan nő, akik réntartók feleségeként maguk is réntartással kapcsolatos tevékenységet folytatnak. Az adatközlők közül mindössze kettő volt nyugdíjas, hiszen az idősebb generációba tartozók legnagyobb része idős kora ellenére is a részt vesz a réntartásban, az idegenforgalomban, vagy nők esetében kézműves termékek eladásából él. A vizsgálatban mindössze egy munkanélküli, néhány tanár, és jóval több, a szolgáltató ágazatban dolgozó vállalkozó szerepel, összesen az adatközlők 58%-a. 34%-uk az alapfokú oktatási intézmény elvégzése után nem folytatta tanulmányait, míg a fennmaradó 66% középfokú és/vagy felsőfokú végzettséget szerzett.

A megkérdezettek 90%-a otthoni környezetben sajátította el anyanyelvét, 10%-uk, jellemzően a legfiatalabb generáció tagjai az iskolában tanultak számiul. Az adatközlők 78%-ának születési helye, gyermek- és fiatalkori lakóhelye Enontekiö vagy Sodankylä, a többiek is Lappföld egyéb részein születtek és nőttek fel, akárcsak szüleik. 17%-uknak nincs házastársa, de ha van, akkor ő is Enontekiöből (50%) vagy Sodankyläből (20%) származik, számi nemzetiségű vagy főként finn telepések leszármazottja, szintén réntartásból (43%) vagy egyéb, a házastársához hasonló foglalkozásból él. A házastársak 69%-a otthon, 10%-a iskolában sajátította el a számit, viszont 21%-a egyáltalán nem beszél számiul. Az adatközlők mindegyike kétnyelvű, de majdnem fele, főként az enontekiői, a svéd és norvég területek szomszédságában élők, többnyelvűek. Az idősebb generáció tagjai, valamint Sodankyläne az orosz területekhez közeli részén élők oroszul is beszélnek.

Feltételezésem szerint tehát mind a nyelvhasználati szokások eltérései, mind pedig az attitűdbeli eltérések a fenti négy generációra bontva, a nemek és az iskolázottság eltérései mentén jellemzik a vizsgált terület számi beszélőközösségét.

6. Az anyanyelvhez fűződő attitűdök

A beszélőközösség anyanyelvhez fűződő attitűdjei felcserélő (szubtraktív) és a hozzáadó (additív) kétnyelvűséget implikálhatnak. Felcserélő kétnyelvűségi helyzetről akkor beszélünk, amikor a kisebbség nyelvét lenézik, és a többségi nyelv a kisebbségi nyelv kárára kezd terjedni a legtöbb nyelvhasználati szintéren. Hozzáadó kétnyelvűségi helyzet pedig akkor alakul ki, ha a társadalom mindkét nyelvhez pozitívan viszonyul, a többségi nyelv használata nem a kisebbségi nyelv kárára történik, hanem ahhoz hozzáadódik anélkül, hogy a kisebbségi nyelv használata kárt szenvedne. Ahhoz, hogy megállapítható legyen, hogy a számi beszélőközösség nyelvi helyzetét melyik jellemzi, a kérdőívet két nagyobb egységre bontottam. Az első egység az adatközlőknek anyanyelvükhöz való viszonyát kutatta, attitűdjeiket a számi hasznosságához, használatához, tanulásához, tanításához és társadalmi értékéhez. A második egység a kétnyelvűség holisztikus, két nyelvet integráló megközelítéséből kiindulva, a hozzáadó kétnyelvűség jelenségét vizsgálva az adatközlőknek a számi és a finn nyelvvel, illetve a kétnyelvűséggel kapcsolatos attitűdjeit tárta fel. Az első és a második kérdéssorozatból kiválasztott két-két állítás jól szemlélteti a kérdőív két egysége közötti különbséget:

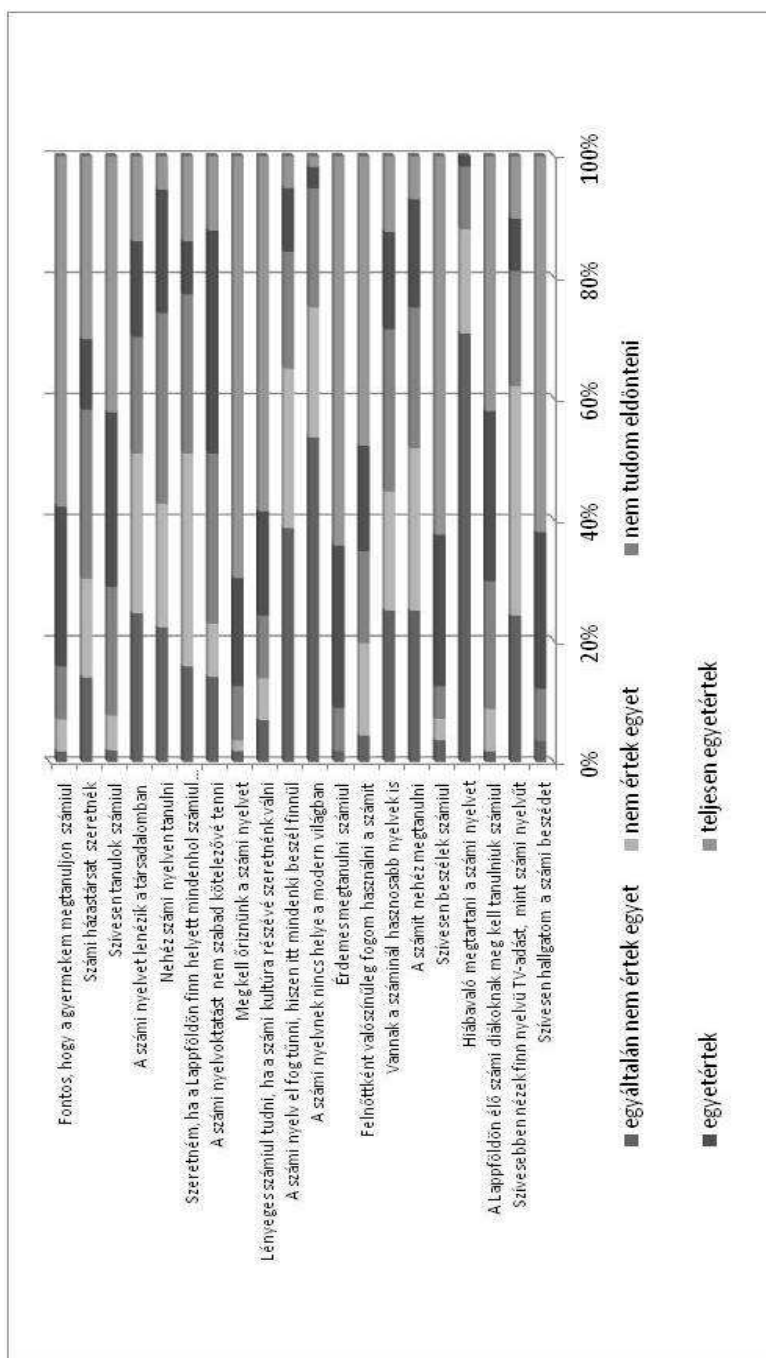
Meg kell őriznünk a számi nyelvet.

A számi nyelvnek nincs helye a modern világban.

Műveltebbekké válunk, ha tudunk számiul és finnül is.

Csak az idős embereknek kell tudniuk számiul és finnül.

Az első a számi nyelvet önmagában helyezte a vizsgálat középpontjába, míg a másik az adatközlők számára természetesebb, kétnyelvű közeget vont be az állítások kontextusába. Az állítások az attitűdök típusainak kétdimenziós modellje szerint integratív és instrumentális attitűdelemeket is tartalmaztak. Az állítássorozat elemeinek meghatározásban Baker walesi vizsgálatának attitűdkérdéseire támaszkodtam. Figyelembe véve az általam vizsgált közösség sajátosságait, némelyeket kizártam, néhányat módosítottam (l. Baker 1992: 141–143). Az adatközlőknek 20 olyan állításról kellett állást foglalniuk, amelyek a kérdőívben random módon jelennek meg, azaz a várhatóan pozitív és negatív attitűdöket kiváltó kijelentések véletlenszerűen követik egymást. Ezáltal biztosítható az adatközlő lankadó figyelmének feladatra történő összpontosítása, valamint kiküszöbölhető a válaszáadásban rejlő automatizmus. Az adatközlők egyetértésük mértékét úgy érzékeltethették, hogy az adott kijelentést egy ötfokozatú skálán az egyetértés és az elutasítás között helyezték el (teljesen egyetértek – egyetértek – nem tudom eldönteni – nem értek egyet – egyáltalán nem értek egyet). A kapott adatokat kódoltam, az alábbi két diagramba (lásd az 1. és 2. ábrát) rendeztem, és a fenti két dimenzió figyelembevételével elemeztem, először a számi-val kapcsolatos általános attitűdöket, majd a számi–finn kétnyelvűségi helyzetre vonatkozókat.

1. ábra
Attitűdválaszok I.

A fenti diagramból első ránézésre azt állapíthatjuk meg, hogy a válaszok egyenesen oszlanak meg az ötfokozatú skálán és dominálnak az egyetértést – illetve a negatív előjelű, de a számi megőrzése szempontjából pozitív állítások esetében az egyet nem értést – mutató válaszok. Az adatközlők uralkodó attitűdje pozitív és támogató az anyanyelvével kapcsolatban. Ha alaposabban szemügyre vesszük a diagramokat, akkor az látszik kirajzolódni, hogy az adatközlők leghatározottabban az integratív attitűdökkel kapcsolatban rendelkeznek pozitív beállítódással. Az alábbi állítások ezt jól mutatják. Zárójelben jelöltem a pozitív előjelű teljes mértékű, határozott egyetértések (++) vagy egyet nem értek (--) százalékos arányát:

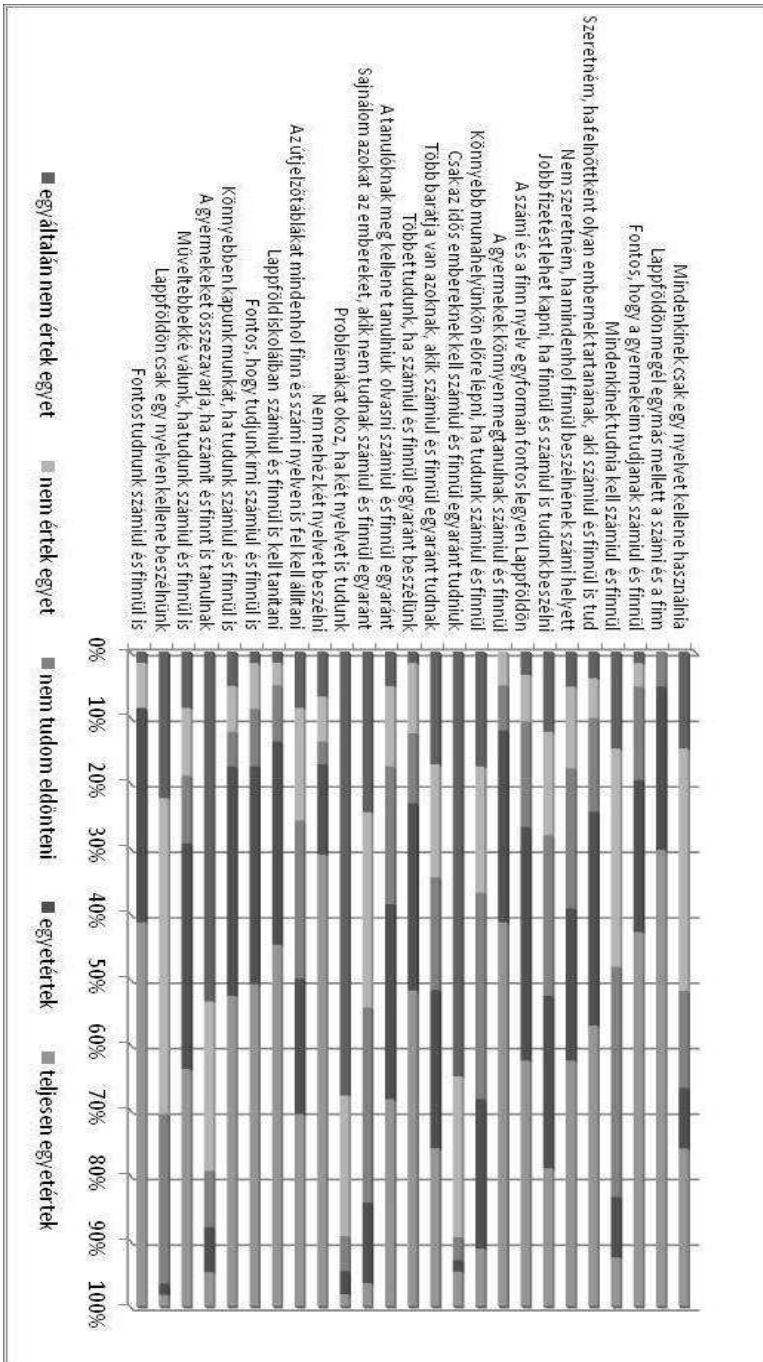
<i>Szívesen hallgatom a számi beszédet.</i>	(++62%)
<i>Hiábavaló megtartani a számi nyelvet.</i>	(--71%)
<i>Szívesen beszélek számiul.</i>	(++63%)
<i>Érdemes megtanulni számiul.</i>	(++64%)
<i>A számi nyelvnek nincs helye a modern világban.</i>	(--54%)
<i>Lényeges számiul tudni, ha a számi kultúra részévé szeretnénk válni.</i>	(++59%)
<i>Meg kell őriznünk a számi nyelvet.</i>	(++70%)
<i>Fontos, hogy a gyermekem megtanuljon számiul.</i>	(++58%)

Ha a fenti értékekhez hozzáadjuk az állításokkal kevésbé határozottan, de egyetértő adatközlők válaszait, akkor valamennyi elem esetében 70-80% körüli az integratív attitűdöket kifejező állításokra adott pozitív válaszok százalékos aránya. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a határozottan integratív attitűdökkel rendelkező számi adatközlők a nyelvnek nem az eszközfunkcióját látják, hanem a nyelvet önmagáért, a benne lévő kultúrákövetítő, kapcsolatteremtő értékekért kívánják megtartani. Tehát az adatközlők számára lényeges a számi nyelvvel, kultúrával való azonosulás, hogy identitásukat anyanyelvi közösségükben találják meg, ami a nyelvmegőrzés sikerre szempontjából elengedhetetlen. Úgy tűnik, hogy az adatközlők között abban a legnagyobb az egyetértés, hogy a számi nyelvet meg kell őrizni. Az is fokozottan érdekelt, hogy az adatközlők véleménye szerint a társadalom lenézi-e ma a számi nyelvet, azaz szerezhető-e újabb bizonyíték arra nézve, hogy a számi nem felcsereülő, hanem hozzáadó kétnyelvűségi helyzetben van. Az „A számi nyelvet lenézik a társadalomban” állítással az adatközlők kevéssel több mint 50%-a értett egyet, ami valamelyest a hozzáadó nyelvi helyzet meglétének bizonyítéka, de mindenképpen elgondolkodtató, hogy a válaszadók 19%-a bizonytalan volt, és mintegy 30%-uk egyet is értett az állítással. Ebből az látszik, hogy noha a finn társadalom és az állam attitűdjei ma általában pozitívak, még mindig vannak olyanok, akiknek stabilabb attitűdjeit többnyire a száminak az 1870-es évektől az 1900-as évek közepéig tartó elnyomása határozza meg. Egyértelműen hozzáadó nyelvi helyzetre, a két nyelv egymás mellett éléséhez való pozitív viszonyra utalnak azonban a „Szívesebben nézek finn nyelvű TV-adást, mint számi nyelvűt” (---/ 62%) és az „A számi nyelv el fog tűnni, hiszen itt mindenki beszél finnül” (---/ 65%) állításokra adott elutasító válaszok. Ugyancsak fontos kérdés a közösség nyelvtanításához való viszonya. Az „A Lappföldön élő számi diákoknak meg kell

tanulniuk számiul” (++/+ 70%) és a „Fontos, hogy a gyermekeim megtanuljon számiul” (++/+ 84%) állításokra adott válaszok azt mutatják, hogy a számi többsége lényegesen tartja az anyanyelv oktatását, és főként annak gyermekkorban való elsajátítását. A „Nehéz számi nyelven tanulni” állítással kapcsolatban az adatközlők 31%-a volt bizonytalan, 42%-uk pedig nem értett egyet vele. Az ehhez igen hasonló, az anyanyelv elsajátításának nehézségére utaló „A számit nehéz megtanulni” állítással kapcsolatban 23% volt bizonytalan és 52% nem értett vele egyet. A nagyobb fokú bizonytalanságot egyrészt azzal magyarázhatjuk, hogy az adatközlők legnagyobb hányada a számit anyanyelvként, természetes közegben sajátította el, ezért nem tudhatja, hogy milyen nehéz lenne azt második nyelvében tanulnia, másrészt pedig azzal, hogy a lehetőségek és/vagy az anyanyelvi tananyag, tanár híján az idősebb generációknak egyáltalán, a fiatalabbaknak is csak ritkán volt vagy van lehetősége a tantárgyat számi nyelven tanulniuk. A „Felnőttként valószínűleg fogom használni a számit” állítás elfogadási aránya 65%, ami azt jelzi, hogy a megkérdezettek többnyire pozitívan látják a számi nyelv jövőjét. Feltételezve, hogy az attitűdöknek tényleges következményei lehetnek, ezek az adatok arra is utalnak, hogy a számi beszélőközösségben folyamatban lévő változások a nyelvmegőrzés irányába mutatnak. A legtöbb bizonytalan válasz a (1) „Nehéz számi nyelven tanulni” (31%) állítás mellett a (2) „Vannak a száminál hasznosabb nyelvek is” (27%), a (3) „Számi házastársat szeretnék” (28%) állításokra érkeztek. Az első állításra már fentebb adtam magyarázatot, a második és a harmadik állítás esetében az állítások átfogalmazásával, némi pontosítással feloldható lenne ez a bizonytalanság. A második állítás értelmezése a nyelv vagy nyelvek, illetve a használati szintér megjelölésének hiánya miatt minden bizonnyal nehézségekbe ütközött a több nyelven is beszélő adatközlő számára, aki számára más és más nyelvek lehetnek hasznosak a formális és informális szintereken, így a munkahelyi és a családi nyelvhasználatban. Egy esetlegesen kiigazított, „A mindennapi életben hasznosabb nyelv a finn” állításra adott válaszok között kisebb arányban találtam volna bizonytalan adatokat. A harmadik állítás hiányossága, hogy az idősebb adatközlők nem tudtak releváns választ adni az állításra. Ezért így lehetne pontosítani az állítást: „Fontos, hogy számi házastársat válasszunk, ha meg akarjuk őrizni anyanyelvünket”.

7. A kétnyelvűséghez fűződő attitűdök

A következőkben a kétnyelvűség sajátosságaira vonatkozó 25 attitűdállításra kapott válaszokat elemzem az alábbi összefoglaló diagram segítségével.

2. ábra
Attitűdválaszok II.

Az adatközlők válaszai általánosságban azt tükrözik, hogy viszonyulásuk a két-nyelvűség jelenségéhez, a két nyelv egymás mellett éléséhez igen kedvező. Elsőként azokat az állításokat elemeztem, amelyekre határozottan pozitív vagy negatív attitűdválasz érkezett. Az előző állítássorozatokra adott válaszokhoz hasonlóan a megkérdezettek fele a leghatározottabban egyetért az alábbi állításokkal:

<i>Fontos tudnunk számiul és finnül is.</i>	(++59%;+33%)
<i>A gyermekeket összezavarja, ha számit és finnt is tanulnak.</i>	(--53%;-26%)
<i>Fontos, hogy tudjunk írni számiul és finnül is.</i>	(++49%;+33%)
<i>Lappföld iskoláiban számiul és finnül is kell tanítani.</i>	(++55%;+31%)
<i>Nem nehéz két nyelvet beszélni.</i>	(++69%;+14%)
<i>Problémákat okoz, ha két nyelvet is tudunk.</i>	(--68%;-21%)
<i>Csak az idős embereknek kell számiul és finnül egyaránt tudniuk.</i>	(--65%;-25%)
<i>A gyermekek könnyen megtanulnak számiul.</i>	(++59%;+29%)
<i>Fontos, hogy a gyermekeim tudjanak számiul.</i>	(++57%;+23%)
<i>Lappföldön megél egymás mellett a számi és a finn.</i>	(++70%;+25%)

Ezen állítások láthatóan az oktatás témája köré rendeződnek. A megkérdezettek többsége előnyben részesíti a kétnyelvű oktatást, kiemelten fontosnak tartja az anyanyelv elsajátítását. A nyelvi készségek közül az íráskészség elsajátításának jelentősége is határozottan pozitív attitűdöt vált ki az adatközlőkből. Az adatközlők erősen támogató attitűdjei az anyanyelv oktatásának és az anyanyelvi oktatás több évtizeden át tartó elhanyagoltságára, valamint arra hívja fel a figyelmet, hogy az anyanyelvi íráskészség területén is hiányosságok tapasztalhatók, fejlesztésére ezért határozott igény mutatkozik. Az adatközlők nagy része teljes mértékű egyetértését fejezi ki azzal, hogy a fiatalabb korosztályoknak, de legfőképpen a gyermekeknek meg kell tanulniuk számiul. Az ezen állításokhoz való egyértelműen pozitív viszonyulás tehát azt mutatja, hogy a közösség anyanyelvének átörökítését elsődleges fontosságúnak ítéli meg. A számi megőrzésére irányuló állami és kisebbségi törekvéseknek tehát érdemes a kétnyelvű oktatás fejlesztésére összpontosítaniuk.

Az állítások mindkét nyelvet magukban foglalják. Lehetnek pozitív előjelűek, amelyek a kétnyelvűség holisztikus, hozzáadó elképzelésének megfelelően azt implikálják, hogy a két közösség egymás mellett élése mindkét közösségre nézve haszonnal jár, és hogy a többségi nyelv dominanciája mellett a két nyelv használati szinterei többé-kevésbé jól elkülönülnek egymástól. Ugyanakkor lehetnek negatív előjelűek, amelyek arra utalnak, hogy a két nyelv veszélyezteti egymást, szubtraktív, felcserélő kétnyelvűségi helyzetben van. Ez utóbbit erősítené meg, ha a megkérdezettek egyetértene az alábbi állításokkal: (1) „A gyermekeket összezavarja, ha számit és finnt is tanulnak” (2) „Problémákat okoz, ha két nyelvet is tudunk” Mivel ezzel az első állítással az adatközlők 79%-a, a másodikkal 89%-a nem ért egyet, és mivel a „Lappföldön megél egymás mellett a számi és a finn” állítással 95%-uk egyetért és egyikük sem

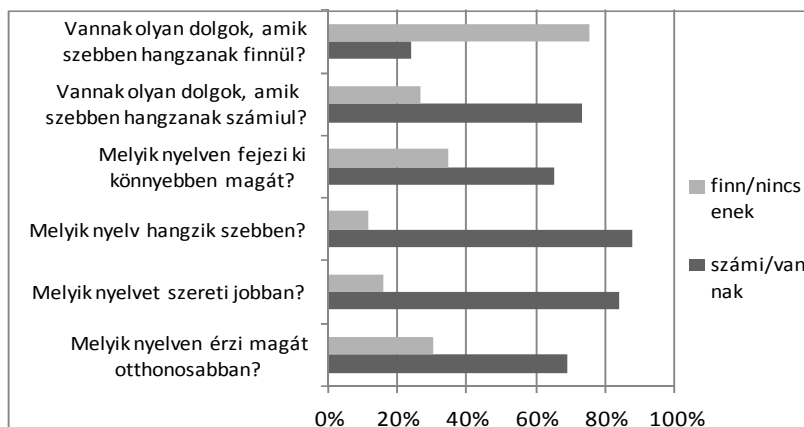
viszonyul negatívan, elmondhatjuk, hogy a számik és a finnek kétnyelvű környezetüket kiegyensúlyozottnak tartják.

A megkérdezettek többsége a kétnyelvűséghez integratív attitűdökkel fordul, azaz úgy véli, hogy két nyelv és kultúra ismerete gazdagítja személyiségüket. Erre utalnak a „Többet tudunk, ha számiul és finnül egyaránt beszélünk” (77%), a „Szeretném, ha felnőttként olyan embernek tartanának, aki számiul és finnül is tud” (76%) és a „Műveltebbekké válunk, ha tudunk számiul és finnül is” (70%) állításokra kapott, egyetértést kifejező válaszok. Az instrumentális attitűdöt megjelenítő állítás pragmatikus szemléletet, gyakorlati célokat tükröz, és arra utalhat, hogy az adatközlő a nyelvet vagy nyelveket eszközként használja valamilyen cél, például magasabb fizetés, szakmai előmenetel, vagy jobb állás elérése érdekében. Erre példa a (1) „Jobb fizetést kaphatunk, ha finnül és számiul is tudunk” a (2) „Könnyebb munkahelyünkön előrelépni, ha tudunk számiul és finnül” és a (3) „Könnyebben kapunk munkát, ha tudunk számiul és finnül is” állítások. A diagramon jól látszik, hogy az első két állításra adott válaszok egyenletesen oszlanak meg az öt attitűdtípus között. Ez nem meglepő, ugyanis jellemzően nincs sok olyan munkahelyi környezet, ahol lehetőség lenne a számi nyelv használatára. A harmadik állítás esetében jelentős eltolódás észlelhető az egyetértés felé, ami az állítás kétértelműségét mutatja. Jelentheti az állítás egyrészt azt, hogy könnyebb munkát találni, ha mindkét nyelven tudunk, de tekintettel a fent említett kétnyelvű munkahelyi környezet hiányára, nem valószínű, hogy az adatközlők így interpretálták az állítást. Utalhat ugyanis az állítás arra is, hogy megkönnyíti a munkavállalást, ha a számi mellett finnül is tudunk, ez utóbbit úgy értelmezve, hogy kizárólag számi nyelvtudással nem könnyű munkát találni. Az állítás kétértelműsége miatt az itt kapott adatokat nem tartom megbízhatónak.

A két diagramot összevetve elmondható egyrészt, hogy a vizsgált beszélőközösség a számi nyelv jövőjét, fenntartását tartja a leglényegesebbnek (lásd az 1. ábrát), mindeközben a számi–finn kétnyelvűségi helyzetet semmi esetre sem tartja korlátozóknak, sokkal inkább normaként éli meg (lásd a 2. ábrát). A fentieket összegezve ezért megállapítható, hogy a számik általánosan pozitív viszonyulása additív, hozzáadó kétnyelvűségi helyzetet hozott létre a Lappföldön.

8. Az anyanyelv értékéhez fűződő attitűdök

Az attitűdkérdőív záró kérdéssorának segítségével az adatközlőknek a számi nyelv szépségével, értékével kapcsolatban kialakított ítéletét kívántam feltérképezni. Az alábbi diagram ennek eredményét mutatja:

3. ábra
Attitűdkérdések III.

A „Melyik nyelv hangzik szebben?” kérdés esetében a válaszadók nagy többségének, 88%-ának, a „Melyik nyelvet szereti jobban?” kérdésre adott válaszádkor az adatközlők 84%-ának anyanyelvére esett a választása. A megkérdezettek 69%-a érzi magát otthonosabban a számi használatokor, 65%-a érzi úgy, hogy természetesebb számára anyanyelvén beszélnie, amelyen ezért könnyebben is fejezi ki magát. Ezek az arányok nem meglepőek, ám mindenképpen figyelemreméltó, hogy az érzelmi kötődés annak ellenére is rendkívül szoros az anyanyelvhez, hogy a lappföldi számi közösség tagjai balansz vagy finn domináns kétnyelvűek, és anyanyelvüket – ahogy fentebb már bemutattam – legnagyobbbrészt családi környezetben használják. Ez arra enged következtetni, hogy nyelvi preferenciáikat többségében nem a nyelvi kompetencia vagy a nyelvhasználat határozza meg, hanem sokkal inkább a számi nyelvhez és kultúrához való szoros kötődés. Amennyiben elfogadjuk azt a tényt, hogy egy beszélőközösség identitása nyelvi preferenciáiban is tükröződik, akkor a fenti adatok alapján elmondhatjuk, hogy a vizsgált közösség igen határozott számi identitással rendelkezik.

Az adatközlők anyanyelvhez való szoros kötődésüket bizonyították azáltal, hogy úgy vélték, leginkább anyanyelvüknek vannak olyan elemei, amelyek szebben hangzanak. A megkérdezettek közül sokan említettek példákat olyan dolgokra, amelyek számiul szebben hangzanak. Legtöbbsz az érzelmek, és leginkább a szeretet kifejezésével kapcsolatos szavakat, szókapcsolatokat (pl. „mun rahkistan du”, „szeretlek”) említették, páran a szitkozódás során használt szavakat. Sokan tartják a természethez kapcsolódó számi kifejezéseket árnyaltabbnak a finneknél, így például az időjárás jelenségek pontosabb elnevezéseit. Az adatközlők nagy része szebbnek tartotta a számi nyelvű verseket, zenét, dalokat, a számi ősi énekét, a jojkát, a számi nyelvű rádió- és televízióadásokat, a rádió híreit. A réntartással foglalkozók nagy számban említették a rénszarvasok elnevezéseit, a rénekkal kapcsolatos munkavégzés közben használt sza-

vakat. Néhányan különböző eseményekhez, így például az étkezéshez, az esküvőhöz, a halálhoz kapcsolódó számi kifejezéseket minősítettek szebbnek, mások a Mi Atyánk keresztény imájának számi nyelvű szövegét, a számi területek elnevezéseit (pl. *Anár* (Inari), *Avvil* (Ivalo), *Leammi* (Lemmenjoki), az üdvözlés szavait (*buorre beivii* (sic!), 'jó napot!'), a halászathoz, a számi kézimunkához köthető kifejezéseket, vagy az alábbi szavakat: *eahkes* 'este', *riššu* 'zuhany', *muohti* 'havas eső', *arvi* 'eső'. A számi nyelv egészének szebb, lágyabb hangzását is említették néhányan. Világosan látszik, hogy az adatközlők számára azok a szavak rendelkeznek gazdag érzelmi jelentéstartalommal, amelyeknek számi nyelvű kontextusa van, családi vagy informális színterekkel hozható összefüggésbe vagy szorosan kötődnek a számi kultúrához. Ugyancsak befolyásolta választásukban az adatközlőket a számi nyelv azon sajátossága, hogy a hagyományos életmódhoz, a réntartáshoz és a mindennapi életükben igen fontos szerepet betöltő természethez és időjáráshoz kapcsolódó kifejezések árnyaltabbak, mint a finn nyelv hasonló kifejezései. A megkérdezettek közül csak néhányan adtak példát szép finn szavakra. Hangzása alapján eshetett a választás az *usva* 'köd' szóra, egy fiatalabb korosztályhoz tartozó adatközlő esetében pedig a szó jelentése alapján a *rakas* 'kedves' szóra. Az egyik adatközlő számára a háború alatt hallott finn nyelvű dalok tűnnek szépek, míg mások számára az olyan szavak, amelyeket csak finnül ismernek, így például a modern technikához vagy a betegségekhez kapcsolódó szavak.

Az attitűdkérdéseket tartalmazó kérdőívet úgy állítottam össze, hogy a zárt kérdések mellett nyitottakat is tartalmazzon, mert úgy vélem, hogy a százalékos arányok mellett a kutató által kevésbé irányított válaszok segítenek felfedni a nyelvi attitűdöknek azon elemeit, amelyek hangsúlyosabbak, fontosabbak az adott közösség számára. Ennek megfelelően arra voltam kíváncsi, hogy az adatközlők miként értékelik saját anyanyelvüket és a többségi nyelvet, hogy vajon miért szeretik vagy nem szeretik az egyik vagy a másik nyelvet. A „Szeretem a számi nyelvet, mert ...” nyitott végű állításra kapott spontán válaszok közül a leggyakrabban előfordulókat gyűjtöttem össze az alábbi felsorolás tíz első helyére. A lista további 13 állítása mind különböző adatközlőtől származik.

Szeretem a számi nyelvet, mert ...

1. *Ez az anyanyelvem.*
2. *Ezt a nyelvet tanultam meg először.*
3. *Ezt a nyelvet tanultam gyerekként.*
4. *Ez az anyanyelvem, amit minden nap használok.*
5. *Ez az a nyelv, amelyet otthon beszélünk.*
6. *Ez az a nyelv, amelyen sokkal jobban ki tudom magam fejezni.*
7. *Ez az anyanyelvem, és ezen tudok a legjobban kommunikálni.*
8. *Szép nyelv.*
9. *Az érzelmeimet, érzéseimet ezen a nyelven tudom a legjobban kifejezni.*
10. *Gyermekkorom óta ezt a nyelvet használom, és ezen a nyelven fejezem ki magam a legkönnyebben.*
11. *A szüleimtől tanultam, és boldog vagyok, hogy számi lehetek.*

12. *Számiul írok verseket, számiul festem a képeimet.*
13. *Gazdag nyelv.*
14. *Így része vagyok a számi kultúrának, a mi területünkön nagyon fontos réntartásnak, kézművességnek.*
15. *Egyre többet tudom használni.*
16. *A családom nyelve és kultúráim lényeges része.*
17. *A férjemmel csak számiul beszélünk.*
18. *A számi szókincs gazdag, nagyon sok benne a szép, szépen hangzó szó.*
19. *Ez az én nyelvem, amelyen a többi számmal beszélgetni tudok.*
20. *Minden rokonom számiul beszél, rögtön otthonosabban érzem magam ott, ahol számiul beszélnek, vagy ha én számiul beszélhetek, még akkor is, ha ismeretlen, idegen számikkal találkozom.*
21. *Ez egy nemzetközi nyelv, amit a svéd és norvég területeken is használnak; ezt használom, amikor a rénekről vagy a természetről beszélek.*
22. *Könnyebben boldogulok a norvég és a svéd határ másik oldalán, ha a számít használom.*
23. *Sokkal kellemesebb olyanokkal beszélgetni, akik tudnak számiul.*

A várakozásaimnak megfelelően a számi nyelv szeretete egyértelműen annak anyanyelvi szerepéből következik, abból, hogy ez volt az elsőként, családi környezetben tanult, biztonságérzetet nyújtó, reflexnyelvvé vált nyelv. A vizsgálatban szereplő számi anyanyelvűek – ugyan a finn census „Mi az ön anyanyelve?” kérdésére a számít jelölték meg anyanyelvükként – nyilvánvalóan eltérő nyelvi készségekkel rendelkeznek, sok esetben az anyanyelvi készségeket jóval felülmúlják a többségi finn nyelvi készségek. A fenti 6. és 7. állítás azonban arra a tényre világít rá, hogy a megkérdezettek közül sokak beszédkézsége anyanyelvén a legjobb, ami mindenképpen pozitív, és arra enged következtetni, hogy az anyanyelvet nem teljesen szorította háttérbe a többségi nyelv. A válaszokból az is kiderül, hogy az adatközlők számára a számi kultúra szerves részét képező anyanyelv szépsége és gazdagsága legalább olyan fontos, mint annak kapcsolatteremtő értéke, amely megmutatkozik egyrészt a kétnyelvű családok interakcióiban, másrészt általánosságban a számikkal és a határ túloldalán élő számikkal folytatott kommunikációban.

Erős érzelmi kötődést mutat, hogy a válaszadók többsége nem adott választ a „Nem szeretem a számi nyelvet, mert ...” állításra. Mindössze négy adatközlő egészítette ki az állítást, az alább ismertetett módon. Egyikük ugyan anyanyelvének tartja a számít, de saját bevallása szerint az iskolában tanult meg számiul. Ő valójában második nyelvként sajátíthatta el a nyelvet, ezért konkrétan meg tudta fogalmazni, hogy milyen nehézségekkel szembesülhet az, aki számi nyelvet tanul. A második, idősebb korosztályhoz tartozó válaszadótól saját hiányos nyelvi készségei miatt áll távolabb anyanyelve. A harmadik adatközlő Vuotso dominánsan finn nyelvű közösségében, vegyes házasságban él, ezért nincs módja számiul kommunikálni. Az anyanyelvi kommunikáció hiánya ugyancsak a nyelvhez fűződő negatív érzelmeket erősítheti fel. A negyedik,

a fiatalabb, tanult korosztályhoz tartozó beszélő egy, a nyelv jövőbeli kilátásai szempontjából reménykeltő jelenségre, a számi nyelv felélénkülésére és az azzal járó egyértelmű következményre hívja fel a figyelmet, amely szerint a kevésbé mobilis, a gazdasági életben részt már nem vevő, idősebb számiknak nehézséget okoz a nyelvi újítások követése.

Nem szeretem a számi nyelvet, mert ...

1. *Nehéz a fokváltakozás és általában a nyelvtan.*
2. *Sosem tanultam meg írni, sem pedig rendszeren olvasni számiul.*
3. *Senkivel nem tudok számiul beszélni.*
4. *Az új számi szavak nagyon zavarosak, és az idősök már nem is értik ezt az „új számít”.*

Az adatközlők többsége a „Szeretem a finn nyelvet, mert ...” állításra öt olyan választ adott, amelyekről összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy az adatközlők semmilyen módon sem viszonyulnak negatívan a finn nyelv államnyelvi státuszához, a finn nyelv iskolai oktatásához, és a finn nyelvnek fontos használati értéket tulajdonítanak a formális nyelvhasználati színtereken. A kétnyelvű, sok esetben finndomináns környezetet a legtöbben nem tartják korlátozónak, hanem úgy érzik, hogy anyanyelvük mellett számi identitásuk természetes részét képezi a finn nyelv és kultúra ismerete. Ugyancsak egészen magától értetődő, hogy szükség van a finn nyelv modern szókészletére, és hogy a finn nyelv ismerete elengedhetetlen akkor is, amikor a családi környezetből kilépve a többségi társadalom tagjaival kerülnek kapcsolatba.

Szeretem a finn nyelvet, mert ...

1. *Hivatalos nyelv.*
2. *Ezt a nyelvet használom.*
3. *Mert ezt tanultam az iskolában.*
4. *Ezt a nyelvet tanultam az iskolában, és szükségem van rá a mindennapi életben.*
5. *Ezen a nyelven tudok beszélni a finnekkal a hivatalokban és az üzletekben, a bankokban, az orvosi rendelőkben.*
6. *Ezen a nyelven könnyebben boldogulok, hiszen a lakosság legnagyobb része itt finn nyelvű.*
7. *Az országom fő nyelve, és sok barátom van, aki csak finnül beszél.*
8. *Ez Finnország második hivatalos nyelve, és elkerülhetetlen, hogy ismerjük, ha itt élünk.*
9. *Ezen a nyelven tudok olyan dolgokat kifejezni, amiket számiul nem tanultam meg.*
10. *Ezen a nyelven tudom tisztázni a műszaki problémákat.*
11. *Beszélgetni tudok olyan emberekkel is, akik nem tudnak számiul.*
12. *A finn hozzátartozik a mindennapjaimhoz, és mindenki megérti.*

13. *Ezen a nyelven beszélek néhány barátommal és a szomszédaimmal.*
14. *A férjem finn, és ezt én értékelem.*
15. *Ennek a nyelvnek is van múltja.*
16. *Általában finnekkel vagyok együtt; olyan területen élek, ahol alig beszélnek számiul.*
17. *Fiatalabb barátaim finnül beszélnek.*
18. *Muszáj megtanulni ezen a nyelven, ami rossz dolog. Muszáj, ha a számi területeken kívül is boldogulni akarunk.*

Nem szolgáltak meglepetésekkel a kérdőívet záró „Nem szeretem a finn nyelvet, mert...” állításra kapott válaszok. A válaszadók nyilvánvalóan azért viszonyulnak negatívan a többségi nyelvhez, mert az nem az elsőként tanult nyelvük, ezért számukra kevésbé tetsző, mint a számi. Egy réntartással foglalkozó adatközlő említette meg a finn nyelv hiányosságait a réntartással kapcsolatos terminológia terén. A válaszadók közül mindössze ketten viszonyultak határozottan negatívan a többségi nyelvhez, és egyetlen adatközlő vélte csak úgy, hogy a finn nyelv veszélyezteti a Finnországban beszélt egyéb nyelveket, egy másik pedig nyomdafestéket nem tűrő módon sérelmezte, hogy Finnország minden területén ezt a nyelvet beszélik.

Nem szeretem a finn nyelvet, mert ...

1. *Az iskolában tanultam és nem az anyanyelvem.*
2. *Számomra ez a nyelv idegen.*
3. *A rénnel kapcsolatos tennivalókról ezen a nyelven nem tudok beszélni.*
4. *Túl sok helyet foglal el magának Finnországban, és megesezi a többi nyelvet.*
5. *Az állam nyelve, Finnországban mindenhol (szitkozódó kifejezésekkel).*

A kérdőív legvégén biztosítottam lehetőséget az adatközlők észrevételei számára, akik szabadabb formában véleményt is nyilvánítottak magáról a kutatásról és a kérdőívről. Minden esetben értékes, sokszor magánjellegű információkkal egészítették ki a nyelvhasználati kérdőívet, beszámoltak maguk és családjuk nyelvhasználati szokásairól, visszaidézték a számi nyelv gyermekkori elsajátításának körülményeit mind az otthoni, mind pedig az iskolai környezetben, és a számi nyelv széttagoltságáról panaszkodtak, vagy konkrét igényeket fogalmaztak meg, például a kétnyelvű szótárak elérhetőségét, illetve a kétnyelvű istentisztelet vagy az anyanyelvi televízióműsorok biztosítását illetően. Az alábbiakban e megjegyzések közül közlök néhányat magyar fordításban, a megjegyzések előtt az adatközlő száma, születési éve, neme és lakóhelye olvasható).

3. (1923, férfi, Enontekiö) *Borzalmas élményeim vannak arról, amikor gyerekként számiul beszéltem az iskolában vagy a templomban. Rengeteg megaláztatás ért. Az iskolában megbüntettek, vagy kimosták a számat, ha számiul szólaltam meg. Boldogsággal tölt el, hogy ma értékeli az anyanyelvemet, örülök annak, hogy négy és öt éves unokáim nem csak finnül és norvégul, hanem számiul is beszél-*

- nek, és hogy a lányom a számi nyelv ápolásával foglalkozik Norvégiában. A mi családjunkban a számi zászló mindig magasan lobog!*
7. (1925, nő, Sodankylä) *Már idős ember vagyok, és nehezen olvasok. A gyermekeim és az ő gyermekeik sem beszélnek már számiul. Igaz, hogy Inari déli részén számikkal éltem gyermekkoromban, de az év nagy részét iskolás koromban finn bentlakásos iskolában töltöttem.*
9. (1939, férfi, Vuotso) *Jó lenne, ha mindenki számára elérhetőek lennének a számi–finn szótárak, és az is, ha a Sabbmelas (sic!) újság gyakrabban jelenne meg.*
10. (1938, nő, Enontekiö) *Én számi vagyok, de az egyáltalán nem tetszik, hogy a számi ügyek támogatói saját céljaik elérését fontosabbnak tartják. Lappföldön és a világon mindenütt minden állampolgárnak ugyanazokkal a jogokkal, kötelezettségekkel és lehetőségekkel kellene rendelkezniük a hagyományos foglalkozásának gyakorlásával kapcsolatban.*
11. (1937, férfi, Enontekiö) *Ha Kilpisjärviben jársz, akkor ugorj be! Sokat tudnék mesélni mindazokról a dolgokról, amelyek a mi kultúránkhoz, hozzám tartoznak. Köszönöm!*
13. (1937, férfi, Enontekiö) *Legközelebb gyere ide, és nézd meg, hogy hogyan élünk itt a lavvóban (számi sátor).*
16. (1931, nő, Enontekiö) *A templomban az istentiszteletet két nyelven kellene tartani.*
18. (1930, nő, Enontekiö) *Remélem, hogy segítettem egy kicsit. Én egy olyan számi nő vagyok, akinek nem volt lehetősége iskolába járni, csak néhány hétig a háború alatt Norvégiában. Ebből sem sok maradt, és ez biztosan látszik is a válaszokban.*
19. (1942, nő, Enontekiö) *Akkor jártam iskolába, amikor a számi nyelvet tilos volt használni. Sírva olvastunk finnül, a számit már a gyerekeimnek sem tanítottam, de ma új idők járnak, a három unokámmal számiul beszélünk. Remélem, hogy a világon minden kisebbségi nyelvet békén hagynak, mert a nyelvünk ad nekünk biztonságérzetet.*
22. (1945, nő, Enontekiö) *A számi nyelv sok ország számijait köti össze. Erős köztünk az összetartozás érzése.*
28. (1950, nő, Enontekiö) *Nagyon határozott személyiségnek kell lenni ahhoz, hogy valaki a finnek területén meg tudja őrizni anyanyelvét. Rengeteg finn televízióadás van finnül. Könnyebb finnül beszélni és olvasni. A mai számiban rengeteg olyan szó van, amit gyerekként nem is ismertem. Nagyon zavar, hogy a híreket norvég számiul és nem az én nyelvjárásomban olvassák fel. Még tankönyv sincs az én nyelvjárásomban, és nem is szeretem hallgatni, ha valaki más nyelvjárásban beszél, nem esik jól a fülemnek. A gyerekek tankönyveiben is annyiféle nyelvjárást lehet olvasni. Nem is tudom. Nem jó, hogy annyi nyelvjárás van. Köszönöm!*
32. (1951, férfi, Enontekiö) *Én mindkét nyelvet szeretem, mert mindkettőt beszélem és értem. Köszönöm!*
33. (1951, férfi, Sodankylä) *Keress meg, ha többet is meg szeretnél tudni. Köszönöm!*

34. (1951, férfi, Enontekiö) *Az a baj, hogy csak egy számi nyelvű program van a televízióban, a hírek, azt is Norvégiából fogjuk, és persze az ott élő számikat érintő dolgokról szólnak.*
45. (1961, nő, Vuotso) *Az édesanyám és az édesapám beszél számiul. A 60-as években a környezet elnyomása miatt nem taníthattak bennünket számiul. Felőttként már nehezen kezd el az ember számiul tanulni, hiszen már messze kerültem az otthonomtól, és a munkahelyemen is finnül beszélnek.*
49. (1963, nő, Enontekiö) *A mi családjunk nagyon nagy, sok barátunk és szomszédunk van. Sok nyelvet beszélünk, és három ország állampolgárai vagyunk (Finnország, Svédország, Norvégia), de mindannyiunk közös nyelve a számi. Otthon három nyelvet használunk: a számít, a svédet és a finnt.*

9. Az attitűdök összefüggései

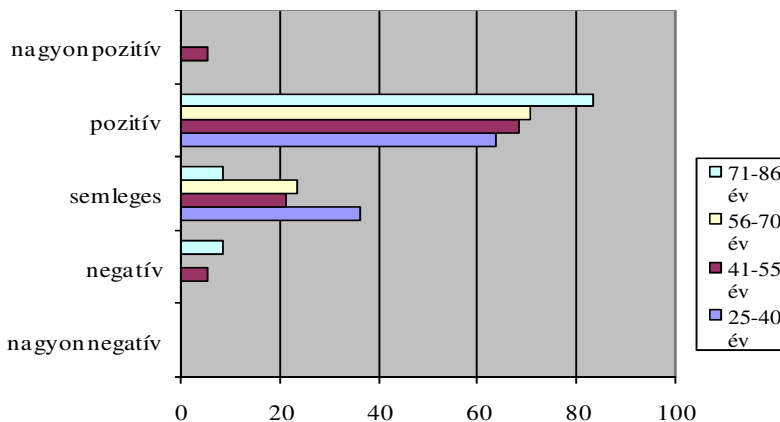
Amennyiben a vizsgált kétnyelvű közösség nyelvi attitűdjeit nem egymástól elszigetelten, hanem egymáshoz való viszonyukban vizsgáljuk, még árnyaltabb képet kaphatunk a közösség nyelvi helyzetéről. Ha abból indulunk ki, hogy a nyelvcsere több nemzedéken át tartó folyamat, és feltételezzük, hogy a vizsgált közösségben nyelvcsere zajlik, és a nyelvhez való viszonyulás sem egy statikus állapot, akkor az egyes életkori csoportok nyelvhasználati normái között különbségeket kell felfedeznünk.

Korábbi megfigyelések szerint jelentős különbségek lehetnek a férfiak és a nők nyelvválasztási szokásai között. Az e téren folytatott kutatások eredményei egymásnak ellentmondóak: a nők hol hajlamosabbak megőrizni anyanyelvüket, hol pedig nagyobb arányban jellemző rájuk az új nyelv választása. Érdekelt tehát, hogy a vizsgált közösség nő és férfi tagjainak nyelvi attitűdjei mutatnak-e bármiféle különbséget. Arra a kérdésre is igyekeztem választ kapni, hogy vajon az attitűdöket illetően érzékelhető-e eltérés a nők és a férfiak között.

A nyelvi attitűdök a közösség tagjainak iskolázottsága és foglalkozása szerint is mutathatnak különbségeket. Az iskolázottság és foglalkozás tekintetében fellelhető különbségek ambivalens tényezői a nyelvcsérének (vö. Kloss 1967), azaz a beszélőközösség jellemzőitől függően pozitív vagy negatív hatással lehetnek rá. Számos közösségben az alacsony iskolai végzettségűek jobban őrzik nyelvhasználati szokásaikat, mint a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. A vizsgált számi közösség esetében is azt várhatjuk, hogy a hagyományos számi tevékenységekben, a réntartásban, a számi kézműves termékek készítésében részt vevő, ezért főként számikkal kapcsolatban álló iskolázatlan vagy alacsony iskolázottságú személyek jobban őrzik anyanyelvüket, mint a számi közösség kvalifikáltabb tagjai, akiknek formális kapcsolathálózata jobbára finnekből áll.

A kapott eredmények azt mutatják, hogy valamennyi korosztály pozitívan viszonyul anyanyelvéhez és a kétnyelvűség jelenségeihez egyaránt (l. 4. ábra). A kétnyelvűségi attitűdök ezzel majdhogynem megegyező képet mutatnak, ezért itt ezt nem ábrázolom. Az eredmények nem igazolják a korábbi vizsgálatok ide vonatkozó következtetését (l. Baker 1988; Sharp 1973), amely szerint az attitűdök a kor előrehaladtával negatívabbakká válnak. Így aztán, ha a vizsgált számi közösség esetében az anyanyelv

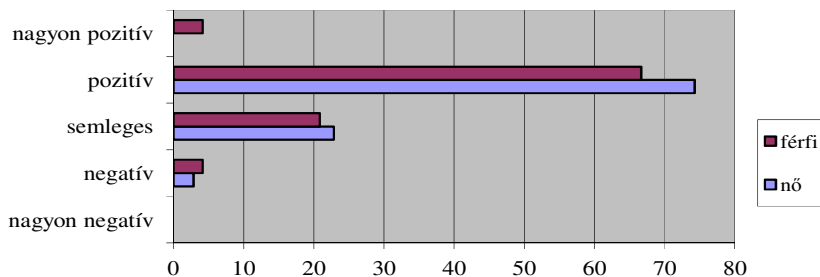
iránti attitűdök kedvezőek és változatlanok maradnak a fiatal generációk közösségeiben, akkor elmondhatjuk, hogy az életkor önmagában nem előmozdítja a nyelvcserenek.

4. ábra

Az Attitűdkérdések I. és az életkor összefüggései

A nemek tekintetében is csekély mértékű összefüggés mutatkozik. A férfiak és a nők túlnyomó többsége pozitívan viszonyul anyanyelvéhez és a kétnyelvűségi helyzet sajátosságaihoz, ahogyan ez az 5. ábrán is látszik. Azt már más kutatások is bizonyították, hogy a nők jobban őrzik anyanyelvüket, mint a férfiak, attitűdjeik, kiváltképpen integratív attitűdjeik pozitívabbak a férfiakénál. Ezt az itt kapott eredmények megbízhatóan nem tudják alátámasztani, viszont a nők kétnyelvűségi helyzetéhez való hozzáállása, ha lehet, még pozitívabb, mint az általános attitűdök esetében: 8,5%-uknak nagyon pozitívak az attitűdjei, míg a férfiak közül senki sem jelölt meg nagyon pozitív attitűdöket a kétnyelvűséggel kapcsolatban.

5. ábra

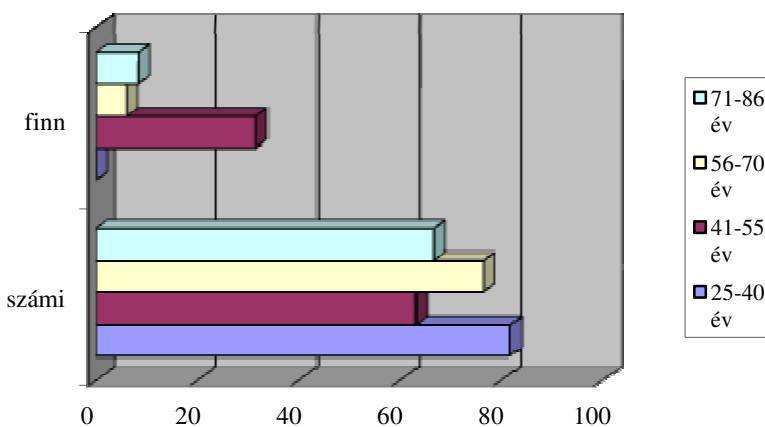
Az Attitűdkérdések I. és a nem összefüggései

Az adatközlők foglalkozásuktól függetlenül ugyancsak pozitívan viszonyulnak az anyanyelvükhöz és a kétnyelvűségi helyzethez. A számikkal gyakrabban kapcsolatban álló réntartók, az egyéb foglalkozású nyugdíjasok és a mindennapok során a finnnekkel gyakrabban interakcióba lépők attitűdjei egyaránt kedvezőek.

10. Az attitűdök egyéb összefüggései

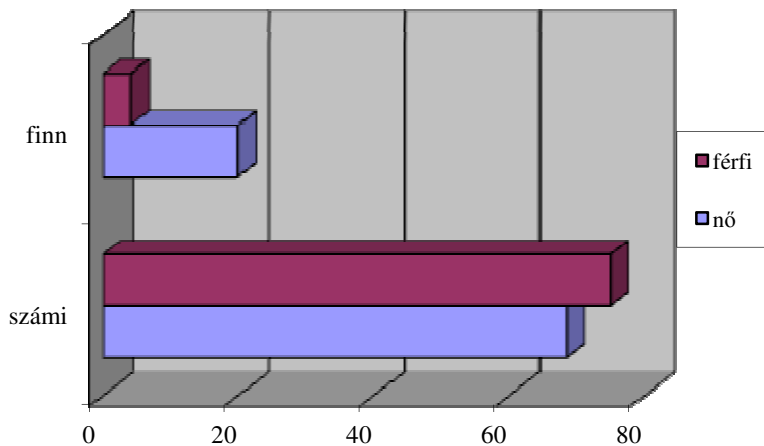
Befejezésül a kérdőívet lezáró, az anyanyelvhez kapcsolódó általános érzelmi beállítódást, valamint a beszédkészséget vizsgálom az életkor, a nem, a foglalkozás és az iskolázottság mentén, segítségül hívva ehhez az attitűdkérdőív záró kérdéssorát (lásd az Attitűdkérdések III. kérdéseit), és abból is kiemelve az alábbi két kérdést: (1) „Melyik nyelvet szereti jobban?”, (2) „Melyik nyelven fejezi ki könnyebben magát?”.

A 6. ábra jól illusztrálja azt az öröndetes helyzetet, hogy valamennyi korosztály túlnyomó többségben anyanyelvét szereti jobban. Feltűnő a legfiatalabb korosztály anyanyelvéhez fűződő pozitív érzelmének dominanciája, a középgeneráció részéről viszont a finn kissé határozottabb szeretete.

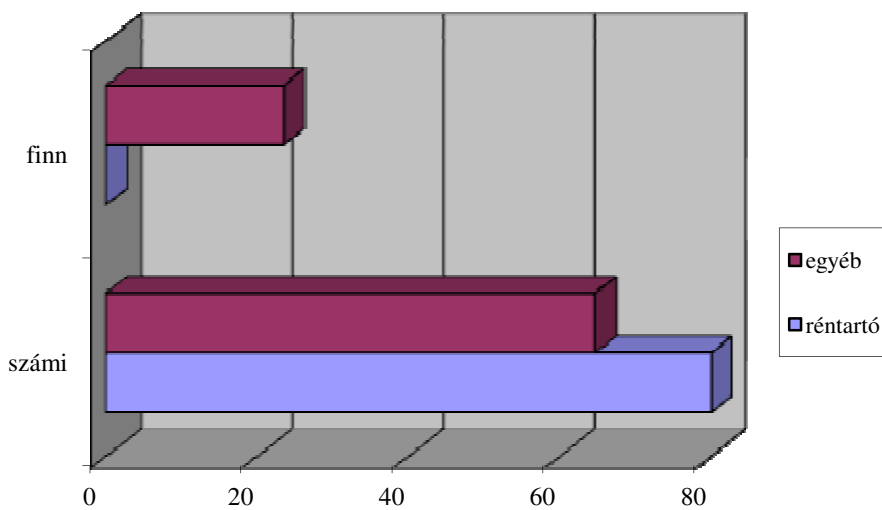

6. ábra
Az Attitűdkérdések III/2. és az életkor összefüggései

Az elkülönülés mindenképpen e két korosztály eltérő alapélményére vezethető vissza. A fiatalabbak már egy olyan nyelvi környezetben nőttek fel, amelynek többségi és kisebbségi tagjai is pozitívan viszonyulnak a nyelv fenntartásához – ami leginkább az oktatás támogatásában jelenik meg –, ugyanakkor a középgeneráció, de legfőképpen annak idősebb tagjainak fiatalkorára, iskolában töltött éveire még nem voltak hatással azok a revitalizációs törekvések, amelyek a számi nyelv oktatásában való megjelenését és a társadalom elfogadó attitűdjeit hozták magukkal. A válaszokból az is kiderül, hogy az anyanyelvi változat értékesebb a férfiak és a réntartók számára, ami arra enged következtetni, hogy a réntartók, akik többnyire férfiak, határozottabban őrzik anyanyelvüket.

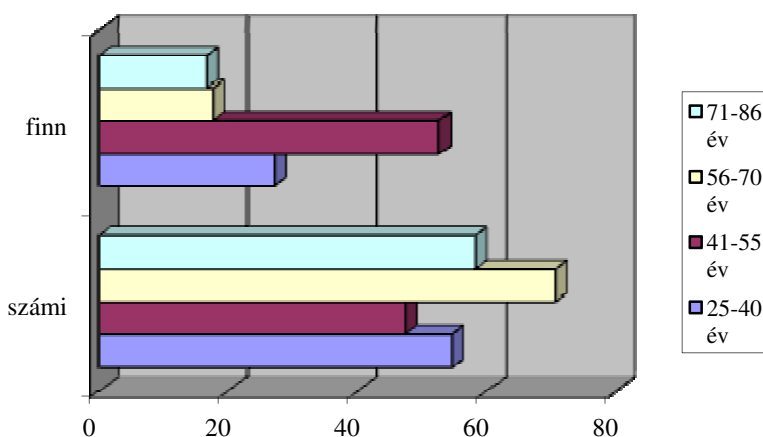
7. ábra
Az Attitűdkérdések III/2. és a nem összefüggései

8. ábra
Az Attitűdkérdések III/2. és a foglalkozás összefüggései

A fenti diagramokat, majd az iskolázottsággal való összefüggést megvizsgálva elmondható, hogy az anyanyelvhez határozottan pozitív érzelmek fűződnek, ami nem függ az adatközlők iskolázottságától, és ami mindenképpen megkönnyítheti és elősegítheti az anyanyelv fenntartását.

A „Melyik nyelven fejezi ki könnyebben magát?” kérdésre adott válaszok az életkorok mentén már nem mutatnak az előzőhöz hasonló éles különbségeket. A nyelvcserehelyzetnek arról a fázisáról ad képet a 6. és a 9. diagram, amelyben a kisebbségi közösség ugyan pozitívan viszonyul saját nyelvéhez, de ezek a nagyon pozitív attitűdök egyre kevésbé tükröződnek a mindennapi nyelvhasználatban, amit egyre inkább a többségi nyelv dominanciája jellemez. A fent említett középkorosztálynak – a többi korosztálytól az előzőnél mérsékeltebb eltéréssel – ismét a finnre esett a választása, amit ismét az anyanyelv oktatásának gyermekkori hiányára lehet visszavezetni.

9. ábra
Az Attitűdkérdések III/4. és az életkor összefüggései

A foglalkozás tekintetében azt az eredményt kaptam, hogy a réntartók az egyéb foglalkozásúaknál jelentősen nagyobb arányban fejezik ki könnyebben magukat anyanyelvükön. Ezt az igen nagy különbséget a réntartásban megőrződött számi szókincs hasznosságának, fontosságának tulajdoníthatjuk, ezért hát nem lehet elhanyagolható a nyelvfenntartási törekvésekhez kapcsolva a számik hagyományos életmódjának támogatása, aminek láthatóan fontos szerepe van a nyelv megőrzésében.

Az adatok tanúsága szerint a nem és az iskolázottság alig van összefüggésben az adatközlők beszédképességével. A beszédképességet illetően 9%-os az eltérés a férfiak és a nők között a nők javára, és mindössze 5%-os eltérés észlelhető az alacsonyabb iskolázottságúak és az iskolázottabbak beszédképessége között, az iskolázottabbak javára, ami abból ered, hogy az adatközlők számára a számi az elsőként, családi környezetben tanult és leggyakrabban ott használt nyelv.

11. Következtetések

A vizsgált közösség nyelvi attitűdjeiről az alábbi kép rajzolódott ki: (1) a nyelvi attitűdöket csekély mértékben befolyásolja a beszélők életkora, neme vagy foglalkozása; (2) a vizsgált közösség szinte kivétel nélkül rendkívül fontosnak tartja az anyanyelv

megőrzését, elsajátítását és továbbörökítését a fiatalabb generációk számára; (3) a közösség tagjai a számi–finn kétnyelvűségi helyzetet általában nem tartják korlátozónak; és (4) erősen él bennük a közösséghez tartozás érzése, érzelmileg erősen kötődnek anyanyelvükhöz, annak értékéhez, bár hasznosságáról már nincsenek teljesen meggyőződve.

Feltételezésem szerint tehát a vizsgálat során tapasztalt pozitív attitűdök jó eséllyel mozdíthatják elő az anyanyelvhasználatot, különösen a fiatalabb generáció életében. Reménykeltő az is, hogy éppen ez a generáció határozottan pozitív attitűdökkel rendelkezik anyanyelvével kapcsolatban. Tehát az anyanyelv legtöbbjük identitásának még mindig döntő fontosságú eleme, annak ellenére is, hogy egyre kevesebb nyelvi szintéren választják a számit interakciójuk eszközéül. Ahogyan az attitűd, úgy a számi nyelvi identitás is sokat változott az elmúlt évtizedekben. A mai számi közösségben az figyelhető meg, hogy valamennyi korosztály fokozatosan eltávolodik a családi nyelvhasználatra épülő nyelvi identitástól egy olyan közösségi identitásig, amelyet a tágabb nyelvi környezet, azaz a másodnyelv-domináns kétnyelvűségi helyzet, a számi kulturális tradíciók, azok mindennapokba történő integrálása, és az anyanyelvhez fűződő erősen pozitív attitűdök formálnak.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy akármilyen kedvező is a kisebbség hozzáállása anyanyelve megtartásához, és akármennyire kiegyensúlyozott a kisebbség és a többség viszonya, ezek önmagukban nem garantálják a nyelv fennmaradását. A nyelvmegőrzés sikerének záloga mindenképpen az anyanyelv családi nyelvhasználatban való megtartása lenne, e nélkül a nyelvcsere legfeljebb lelassítható, de meg nem állítható. Ezért kiemelt fontosságú az anyanyelv presztízsének nyelvélénkítési, nyelvtervezési törekvéseken keresztül történő emelése. Annál is inkább, mert az egyre gyakoribb exogám házasságokban az a tendencia érvényesül, hogy a magasabb presztízsű nyelv használata dominál.

Kutatásom az enontekiói és sodankyläi számi közösség nyelvcsere-helyzetének feltérképezésére irányuló alapvető céljának teljesítése korántsem jelenti a kutatás lezárását. A jelenlegi nyelvhasználati szokások – és természetesen a nyelvi attitűdök is – idővel változnak. A közösség nyelvcsere-helyzete akkor válik jól interpretálhatóvá, ha az állapotfelmérést olyan változásvizsgálat követi majd, amely azonos módszertani eljárásokat követve biztosítja az adatok összemérhetőségét.

Függelék

Attitűd-kérdések

I. Mi a véleménye az alábbi állításokról? Jelöljön meg egyet az öt lehetséges válasz közül (✓)!

	teljesen egyet- érték	egyet- érték	nem tudom eldönteni	nem érték egyét	egyáltalán nem érték egyét
1. Szívesen hallgatom a számi beszédet.					
2. Szívesebben nézek finn nyelvű tv-adást, mint számi nyelvűt.					
3. A Lappföldön élő számi diákoknak meg kell tanulniuk számiul.					
4. Hiábavaló megtartani a számi nyelvet.					
5. Szívesen beszélek számiul.					
6. A számit nehéz megtanulni.					
7. Vannak a száminál hasznosabb nyelvek is.					
8. Felnőttként valószínűleg fogom használni a számit.					
9. Érdeemes megtanulni számiul.					
10. A számi nyelvnek nincs helye a modern világban.					
11. A számi nyelv el fog tűnni, hiszen itt mindenki beszél finnül.					
12. Lényeges számiul tudni, ha a számi kultúra részévé szeretnénk válni.					
13. Meg kell őriznünk a számi nyelvet.					
14. A számi nyelvoktatást nem szabad kötelezővé tenni.					
15. Szeretném, ha Lappföldön finn helyett mindenhol számiul beszél- nének.					
16. Nehéz számi nyelven tanulni.					
17. A számi nyelvet lenézik a társadalomban.					

	teljesen egyet- érték	egyet- érték	nem tudom eldönteni	nem érték egyet	egyáltalán nem érték egyet
18. Szívesen tanulok számiul.					
19. Számi házastársat szeretnék.					
20. Fontos, hogy a gyermekem megtanuljon számiul.					

II. Mi a véleménye az alábbi állításokról? Jelöljön meg egyet az öt lehetséges válasz közül (✓)!

	teljesen egyet- érték	egyet- érték	nem tudom eldönteni	nem érték egyet	egyáltalán nem érték egyet
1. Fontos tudnunk számiul és finnül is.					
2. Lappföldön csak egy nyelven kellene beszélnünk.					
3. Műveltebbekké válunk, ha tudunk számiul és finnül is.					
4. A gyermekeket összezavarja, ha számit és finnt is tanulnak.					
5. Könnyebben kapunk munkát, ha tudunk számiul és finnül is.					
6. Fontos, hogy tudjunk írni számiul és finnül is.					
7. Lappföld iskoláiban számiul és finnül is kell tanítani.					
8. Az útjelző táblákat mindenhol finn és számi nyelven is fel kell állítani.					
9. Nem nehéz két nyelvet beszélni.					
10. Problémákat okoz, ha két nyelvet is tudunk.					
11. Sajnálom azokat az embereket, akik nem tudnak számiul és finnül egyaránt.					
12. A tanulóknak meg kellene tanulniuk olvasni számiul és finnül egyaránt.					
13. Többet tudunk, ha számiul és finnül is beszélünk.					

	teljesen egyet- érték	egy- érték	nem tudom eldönteni	nem érték egy- érték	egyáltalán nem érték egy- érték
14. Több barátja van azoknak, akik számiul és finnül is tudnak.					
15. Csak az idős embereknek kell tudniuk számiul és finnül.					
16. Könnyebb munkahelyünkön előrelépni, ha tudunk számiul és finnül.					
17. A gyermekek könnyen megtanulnak számiul és finnül.					
18. A számi és a finn nyelv egyformán fontos legyen Lappföldön.					
19. Jobb fizetést lehet kapni, ha finnül és számiul is tudunk beszélni.					
20. Nem szeretném, ha mindenhol finnül beszélnék számi helyett.					
21. Szeretném, ha felnőttként olyan embernek tartanának, aki számiul és finnül is tud.					
22. Mindenkinél tudnia kell számiul és finnül.					
23. Fontos, hogy a gyermekeim tudjanak számiul és finnül.					
24. Lappföldön megél egymás mellett a számi és a finn.					
25. Mindenkinél csak egy nyelvet kellene használnia.					

III. Válaszoljon az alábbi kérdésekre! Jelöljön meg egyet a válaszlehetőségek közül (✓)!

	számi	finn
1. Melyik nyelvben érzi magát otthonosabban?		
2. Melyik nyelvet szereti jobban?		
3. Melyik nyelv hangzik szebben?		
4. Melyik nyelven fejezi ki könnyebben magát?		

	vannak*	nincsenek
1. Vannak olyan dolgok, amelyek szebben hangzanak számiul? *Írjon példákat!		
2. Vannak olyan dolgok, amelyek szebben hangzanak finnül? *Írjon példákat!		

IV. Fejezze be az alábbi mondatokat!

Szeretem a számi nyelvet, mert

Nem szeretem a számi nyelvet, mert

Szeretem a finn nyelvet, mert

Nem szeretem a finn nyelvet, mert

Megjegyzések:

IRODALOM

- Ajzen, Icek – Martin Fishbein 1980: *Understanding attitudes and predicting social behaviour*, New Jersey, Prentice – Hall.
- Ajzen, Icek 1988: *Attitudes, personality, and behavior*, England, Open University Press.
- Allport, Gordon, Willard 1935: Attitudes, in Murchison, Carl ed.: *A Handbook of Social Psychology*, Worcester, Mass., Clark University Press.
- Baker, Colin 1988: *Key issues in bilingualism and bilingual education*, Clevedon, Multilingual Matters.
- Baker, Colin 1992: *Attitudes and language*, Clevedon, Multilingual Matters.
- Bartha Csilla 1995: Nyelvsere, nyelvvesztés: Szempontok az emigráns kétnyelvűség vizsgálatához, in Kassai Ilona szerk.: *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, Budapest, Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya. 37–47.
- Bartha, Csilla 2001: Kétnyelvűség, oktatás, kétnyelvű oktatás és kisebbségek, *Educatio* **9/4**, 761–75.
- Cooper, Joel – Robert Croyle 1984: Attitudes and attitude change, *Annual Review of Psychology* **35**, 395–426.

- Duray Zsuzsa 2008: *Kétnyelvűség és nyelvi attitűd finnországi északi számi beszélőközösségekben*, Doktori értekezés. Budapest, ELTE Finnugor Tanszék.
- Fasold, Ralph 1984: *The sociolinguistics of society*. Ch. 6. *Language attitudes*, Oxford, Basil Blackwell.
- Gal, Susan 1979: *Language shift: social determinants of linguistic change in bilingual Austria*, New York – San Francisco – London, Academic Press.
- Gardner, Robert C 1982: *Language Attitudes and Language Learning*, in Ryan, Elen B. – Howard Giles eds.: *Attitudes Towards Language Variation*, London, Edward Arnold.
- Kahle, Lynn 1984: *Attitudes and social adaptation*, Oxford, Pergamon.
- Kloss, Heinz 1967: Types of multilingual communities: A discussion of ten variables, in Fishman, Joshua et al. eds.: *Language Loyalty in the United States*, The Hague, Mouton, 206–52.
- Lambert, Wallace E. 1967: A social psychology of bilingualism, *Journal of Social Issues* 23, 91–109.
- Lewis, Glynn E. 1981: *Bilingualism and bilingual education*, Oxford, Pergamon Press.
- Likert, Rensis 1932: A technique for the measurement of attitude, *Archives of Psychology* 140, 1–55.
- Péntek János 2002: Státusz, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése, in Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János szerk.: *Hungarológia és dimenzionális nyelvészet*, Debrecen – Jyväskylä.
- Ryan, Elen B. – Howard Giles – Richard J. Sebastian 1982: An integrative perspective for the study of attitudes toward language variation, in Ryan, Elen B. – Howard Giles szerk.: *Attitudes towards language variation*, London, Edward Arnold.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages. An introduction*, Kárásjohka, Davvi girji.
- Shaw, Marvin E. – Jack M. Wright 1967: *Scales for the measurement of attitudes*, New York, McGraw-Hill.
- Smith, James F. 1980: *Language and language attitude in a bilingual community*, Leeuwarden, Fryske Adademy.
- Thurstone, Louis Leon – Edward J. Chave 1929: *The measurement of attitudes*, Chicago, University of Chicago Press.

LANGUAGE ATTITUDES IN THE SAMI COMMUNITIES OF ENONTEKIÖ AND SODANKYLÄ

ZSUZSA DURAY

The language of the Northern Sami speech community in Finnish Lapland, belonging to the Finno-Ugric branch of the Uralic language family, is genuinely threatened and the speakers of Northern Sami have been experiencing cultural and linguistic assimilation into the majority community over the past centuries. This has led

to the eventual decrease in the functions of the minority language making it increasingly difficult for the Sami speakers to pass their mother tongue on to young generations. The aim of this study is to examine the present bilingual situation in the Sami communities of Enontekiö and Sodankylä by investigating the attitudes of minority members to Sami, Finnish and Sami-Finnish bilingualism. In the study I tested the following hypotheses:

- (1) The Sami community has favorable attitudes towards the Sami language and culture, as well as to specific features of its bilingual situation.
- (2) The language attitudes of the community do not stand in correlation with the norms of language use or with social and demographic variables.

I collected the data through questionnaires enquiring about language use and attitudes and tested the hypotheses by applying simple quantitative analysis. Following the analysis of the data obtained from the questionnaires and the relationship of language attitudes with the variables of age, gender, occupation and education, preliminary hypothesis (1) has been verified and hypothesis (2) has been modified as follows: The language attitudes of the community do not stand in strong correlation with the norms of language use or with social and demographic variables. Thus, the language attitudes of Sami speakers can be described as follows: (1) the norms of language attitudes are barely influenced by the individual variables of age, gender and occupation; (2) the members of the community almost entirely consider it particularly important to preserve and teach Sami; (3) they regard the Sami-Finnish bilingual situation to be natural; and (4) they are strongly attached to the positive values of the Sami language, but are not sure about its usefulness. Although the Sami community is evidently in a language shift situation, it is impossible to predict when this phase of mixed language use will be replaced by the exclusive use of the majority language. Nevertheless, the present patterns of positive attitudes towards minority and majority language use indicate that the speech community is in an additive bilingual situation and is characterized by noticeably favorable attitudes to its mother tongue and culture as well as to the present Sami-Finnish bilingual situation which is no doubt a prerequisite for the community and the minority language to survive in its dominantly Finnish bilingual community.